

УДК 351: 323.11(477)

Аналітичні засади державно-управлінського регулювання етнонаціонального розвитку України

Л.О. КАЛИТЮК

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: acad@vidr.dp.ua

Авторське резюме

Визначено поняття «етнонаціональна модель держави» та обґрунтовано найбільш адекватну для України етнонаціональну модель й напрями її становлення. З'ясовано можливості і межі застосування європейських підходів до управління міжетнічними відносинами в Україні. З урахуванням чинної нормативної бази охарактеризовано українську етнонаціональну модель держави. Визначено поняття «державно-управлінське регулювання етнонаціональною сферою». Охарактеризовано сучасний стан етнонаціонального моделювання в Україні в історичному, цивілізаційному, ціннісному і регіонально-ідентифікаційному аспектах. На основі вивчення регіональної етно-ментальної та етнополітичної специфіки українців, запропоновано оптимальні

© Л.О. Калитюк, 2014

підходи до управління міжетнічними відносинами. Розроблено прогноз варіантів подальшого етнонаціонального розвитку України. Визначено напрями вдосконалення національного законодавства в контексті конструювання оптимальної етнонаціональної моделі в Україні. Запропоновано динамічні моделі етнонаціональної розбудови української державності і напрями її еволюції.

Ключові слова: етнонаціональна модель розвитку держави, титульний етнос, національна меншина, українська політична нація, національна ідентичність, регіональна ідентичність, державно-управлінське регулювання етнонаціональною сферою.

Analytical foundations for public management regulation of ethnonational development of Ukraine

L.O. KALYTIUK

Dnipropetrovsk regional institute of public administration of National academy for public administration under the President of Ukraine,
Dnipropetrovsk, Ukraine, E-mail: acad@vidr.dp.ua

Abstract

The concept "ethno-national state model" defined and the most appropriate model for Ukraine ethno-national sphere and directions of its development proved in the article. The possibilities and limits of European approaches application to the ethnic relations managing the in Ukraine were clarified. The current Ukrainian ethno-national state model was characterized in the regulatory framework view. The concept "state-administrative regulation ethno-national sphere" was defined. The nowadays state of ethnic modeling in Ukraine was characterized in the historical, civilization, values and regionally identifying aspects. The optimum approach to the ethnic relations management in Ukraine proposed on the basis of ethno-regional, mental and ethno-political circumstances. The forecast options for further Ukraine ethnonational development were suggested. The ways of national legislation improvement were defined in the context of designing optimal ethno-national model in Ukraine. There were also offered a dynamic model of the Ukrainian state ethnonational development and trends of its evolution.

Keywords: ethnic model of state title ethnicity, minority, Ukrainian political nation, national identity, regional identity, public administrative regulation of ethno-national sphere.

Постановка проблеми. Глибока політична криза, несприйняття частиною мешканців України Майдану і подальших владних змагань в країні, воєнно-психологічна анексія Криму викликала тенденції федералізації / сецесії в етнонаціональному середовищі за провокаційної підтримки з боку Росії. Оптимізація політичного курсу Української держави передбачає підвищення ефективності державно-управлінського впливу на розвиток етнонаціональної сфери, що актуалізує аналіз теоретичних концепцій етнонаціональних моделей розвитку держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливими є фундаментальні роботи вітчизняних та зарубіжних учених, в яких обґрунтовується ідея етнічного

ядра нації (Е. Сміт), яке становить підґрунтя етнонаціональної моделі держави; визначено наступні етнонаціональні моделі: «паралельної сегментації» (Дж. Ротшільд), «кланової демократії» (О. Кучеренко, О. Лісничук), «перехрещеної сітки», що трансформується в «мозаїчну концепцію» (С. Гантінгтон), «загальносуспільної демократії» (А. Лейпхарт), «космополітична» модель демократії (Д. Хелд), а також праці П. Ван ден Берга, О. Картунова, О. Крюкова, О. Кучеренка, О. Майборода, та ін. В роботах А. Андрєєва, А. Ройса, М. Вебера, Г. Нодія, К. Поппера, Е. Сміта, Е. Яна проаналізовано основні етапи етнонаціонального розвитку держав. Проблематика державотворення

ня в етнопціональному контексті висвітлювалася в дослідженнях Б. Глотова, В. Майбороди, С. Майбороди та ін. Управлінським аспектом державного регулювання етнопціональних відносин присвячені праці Т. Безверхої, В. Карлової, О. Картунова, О. Крюкова, О. Куця, П. Надолішнього, М. Обушного, В. Ребкала, В. Троцинського.

Об'єктивним фактором етнопціонального моделювання розвитку України є українська політична нація, готовність якої до державно-національного самовизначення обумовлюється рівнем національної і регіональної ідентичності, дослідження яких надзвичайно затребувані в науці державного управління. Актуалізованим є й процес становлення і розвитку національної держави як політичної форми самовизначення етнопціональних спільнот, що нерозривно пов'язаний з проблемами нації і націоналізму в контексті ідеї кризи національної держави. Відтак, існує потреба в науковому осмисленні державно-управлінського регулювання етнопціональної сфери з метою реалізації етнопціональної моделі загальнонаціональної демократії.

Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування етнопціонального моделювання розвитку України в умовах політичної кризи, глобалізації та державно-управлінського впливу на реалізацію етнопціональної моделі загальнонаціональної демократії.

Виклад основного матеріалу. Під етнопціональною моделлю держави ми розуміємо ідеальну теоретично-схематичну конструкцію для позначення взаємодії між органами державної влади і громадянами, за якої діяльність держави спрямована на захист інтересів, прав і свобод кожного громадянина незалежно від його етнічної приналежності та створення умов для безперешкодної участі громадян у державотворчих процесах. Порівнюючи українську етнопціональну модель держави з моделями інших країн, зазначимо, що копіювання у чистому вигляді жодної з них не може бути прийнятним для України. Україна поєднала в своїй етнопціональній моделі елементи різних класифікаційних схем. З огляду на етнічне ядро вона

найближче підходить до ознаки моделі «перехрещеної сітки», запропонованої Дж. Ротшільдом [21]. Водночас спостерігаємо наявність елементів «корпоративної моделі» за О. Кучеренком [9] і «кланової моделі» за О. Лісничуком [13]. Поєднання елементів цих моделей є сходинками переходу до більш досконалої моделі «загальнонаціональної демократії» за А. Лейпхартом [10 – 12], побудова якої дозволить Україні мінімізувати етнополітичну напруженість.

Серед етнопціональних моделей державотворення вважаємо найбільш відповідною для України модель «загальнонаціональної демократії»: пропорційність представництва етнічних та регіональних спільнот у центрі шляхом формування двопалатного парламенту, надання більшого ступеня автономії регіонам з підвищенням відповідальності регіональних еліт за розвиток соціально-економічної сфери. Впровадження етнопціональної моделі «загальнонаціональної демократії» передбачає пошук загальнонаціонального компромісу на засадах узгодження інтересів титульного етносу з інтересами інших етноспільнот, утвердження гуманістичного підходу до етнопціональної сфери суспільства. Поліетнічність України обумовлює потребу критично-конструктивного застосування європейських підходів до управління міжетнічними відносинами. Зокрема, це: консультативні і директивні органи, в яких представлені національні меншини в галузях освіти, культури та релігії; виборні органи у справах національних меншин; місцеві та автономні органи управління, а також автономії на територіальній основі, в тому числі – консультативні, законодавчі і виконавчі органи, що обираються на основі вільних і періодичних виборів; самоврядування національних меншин у тих аспектах, які стосуються їх самобутності за умов відсутності автономії; дво- або багатосторонні угоди щодо національних меншин; надання особам, які належать до національних меншин, доступу до навчання рідною мовою; створення профільних державних дослідницьких установ; комісій з метою підтримання діалогу між прикордонними районами. Застосування зазначених

підходів у поєднанні зі специфікою етнонаціонального моделювання розвитку державотворення сприятиме гармонізації взаємовідносин українського титульного етносу і національних меншин.

Система міжнародно-правових регуляторів гарантій та захисту прав національних меншин [7; 8; 14 - 20] ґрунтується на таких методологічних підходах: належність особи до національної меншини є питанням індивідуального вибору; права національних меншин, які належать до їх правового статусу, є індивідуальними, а не колективними; права національних меншин є невід'ємною частиною загальної системи прав людини, громадянських прав і свобод у державах; права національних меншин істотно відмінні від прав народів, у тому числі прав корінних народів. Відтак міжнародне право відмовляє етнічним, національним меншинам у праві на самовизначення; ефективне конституційно-правове забезпечення прав національних меншин можливе лише за умови, коли їх статус надається лише громадянам держави, в якій вони проживають; специфічні права національних меншин (тобто права, відмінні від прав більшості інших громадян) – це їх права у тих сферах, де вони проявляють себе як особлива етнічна група (збереження ідентичності, традицій, мови, культурної спадщини).

Поняття «державно-управлінське регулювання етнонаціональною сферою» визначається нами як цілеспрямований, організаційний, системний вплив політичної влади на процес формування української політичної нації в контексті сприяння природному перебігу процесів етно- і націєгенезу титульного українського етносу та національних меншин у напрямку реалізації етнонаціональної моделі загальносуспільної демократії. Головними напрямками становлення в Україні етнонаціональної моделі загальносуспільної демократії, на нашу думку, є: створення правових засад для формування української політичної нації; забезпечення цілісності інформаційно-культурного простору; забезпечення єдиного науково-освітнього простору; витворення спільної історичної пам'яті українського народу засобами державної

політики національної пам'яті, виховання поваги до історії України, символів та атрибутів держави; формування толерантних відносин між представниками різних етносів, релігійно-конфесійних груп; стимулювання внутрішньої географічної мобільності громадян України; розвиток регіонального та місцевого самоврядування; ліквідація диспропорцій у соціально-економічному становищі регіонів, зміцнення міжрегіональних економічних зв'язків. Державно-управлінське регулювання етнонаціонального моделювання розвитку Української держави обумовлене історією і сучасним станом української політичної нації та особливостями національної та регіональних ідентичностей. Розрізняються космополітична ідентичність політико-бізнесових еліт та націоналістично-патріотична ідентичність більшості населення. У формуванні української політичної нації провідна роль належить трьом суб'єктам націєтворення: громадянському суспільству, політико-управлінській еліті, державі, як формі етнонаціонального самовизначення українського народу.

На підставі нормативно-правових засад чинної етнонаціональної моделі державотворення – титульного етносу і національних меншин – констатуємо, що всі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загальноновизнаних прав людини. Суперечність, на перший погляд, ціннісних орієнтацій української політичної нації, дозволяє їй успішно адаптуватися до змінюваної дійсності глобалізованого світу й чинити супротив небажаним новаціям, зберігаючи стрижень національної ідентичності як титульного етносу, основу національного виживання та розквіту. Українська національна ідентичність є базовою колективною ідентичністю, що обумовлює її амбівалентну природність, коли для західних українців ця ідентичність є закритою і пов'язаною з територією країни, а для мешканців Південно-Східної України регіональна ідентичність превалює над національною. Кількісно переважаюча українська етнічна спіль-

нота недостатньою мірою здатна виконувати провідну роль суб'єкта формування української політичної нації.

Регіональний чинник передбачає розгляд низки категорій у логічному ряду між полюсами - централізації і децентралізації (деконцентрації, регіоналізації, автономізації, федералізації, сепаратизму, сецесії). Ці категорії мають різноманітне тлумачення й оцінку, характеризують територіальний і вертикальний розподіл влади. Важливою характеристикою етнонаціонального моделювання України є її цивілізаційна порубіжність, що робить її «мостом» між ЄС і євразійським простором. Протиріччя в регіональних ідентичностях виразно проявляються між Східною і Західною Україною, коли еліти Галичини прагнуть трансформувати чинну етнонаціональну модель титульного етносу та національних меншин у націоналістично-етнократичну, а еліти Донбасу – в федеративну державу або навіть інтеграцію до російсько-євразійського цивілізаційного простору. Центральна державна влада має компенсувати конфлікт регіональних ідентичностей посередництвом особливостей ідентичності центральних регіонів України, розвитку етнокультурної маргінальності – значної кількості бікультуралів та білінгвів, – у напрямку інтеграції громадян в єдиний політико-правовий простір української політичної нації.

Вибір – унітарна чи федеративна держава немає доконечних аргументів на користь жодної моделі. В обох є способи централізації і децентралізації управління, обидві можуть бути інструментом демократизації державного ладу й авторитаризму. Однак, унітарні держави стійкіші щодо «внутрішніх розламі» за різними ознаками - мовними, національними, економічними, політичними, ідеологічними, культурними. Федералізм у західних країнах не є формою міжетнічних відносин (США, ФРН, Бразилія та ін.), він базувався і на інших підставах. Держави, які обрали федеративний устрій як спосіб розв'язання національного питання, розпалися (СРСР, Югославія, Чехословаччина і т. д.) [1]. Пропонований нами аналітичний підхід до вивчення українського державотворення

передбачає такі варіанти прогнозу етнонаціонального моделювання розвитку України:

- посилення кланових тенденцій у суспільстві, домінування однієї або конкуренція декількох груп політико-управлінської еліти; варіант є малобажаним, але найімовірнішим;

- спроба частини політико-управлінської еліти витіснити на узбіччя політичного процесу опозицію та встановити домінування, що перешкоджає консолідації суспільства, а відтак і моделі «загальносуспільної демократії» і можливого просування процесу державотворення у бік двоетнічної моделі;

- найприйнятнішим варіантом етнонаціонального розвитку України є етнонаціональна модель «загальносуспільної» або консоціативної демократії на засадах загальнонаціонального консенсусу та подолання політичного екстремізму. Державно-управлінське регулювання етнонаціонального моделювання розвитку Української держави в умовах глобалізації в напрямку «конструювання» моделі загальносуспільної демократії потребує змін в українському законодавстві, зокрема, прийняття проектів законів України «Про культуру», «Про мови», «Про вищу освіту», «Про національний культурний продукт», «Про Концепцію державної мовної політики України», «Про Концепцію регіональної політики в Україні», «Про Концепцію державно-церковних відносин в Україні», «Про Концепцію державної етнонаціональної політики в Україні»; внесення змін до Закону України «Про кінематографію», «Про загальнодержавний збір на розвиток театрального мистецтва та кінематографії в Україні», «Про музеї та музейну справу», «Про місцеве самоврядування». Для забезпечення реалізації положень Конституції України та відпрацювання механізмів реалізації названих вище нормативних актів пропонується прийняття пакету законів, які б врегулювали питання статусу національних меншин, української нації як титульної, зокрема, преамбули, статей 10, 11 та 12 Конституції України, які на сьогодні реалізовані в законодавчих актах України лише фрагментарно. Постає питання систематизації

і кодифікації законодавства України.

Державно-політична цілісність та стан національної єдності України мають потенціал для реалізації у формулі української політичної нації для реалізації етнопатристичної моделі загальносуспільної демократії. На підставі аналізу української національної і регіональної ідентичностей пропонуємо чотири моделі розбудови української державності і два напрями її еволюції від чинної моделі:

а) до моделі загальносуспільної демократії, а від неї до паневропейської (або космополітичної) моделі;

б) до двоетнічної моделі, а від неї до націоналістично-етнократичної.

Висновки. Запропонована аналітична структура комплексного дослідження науково-теоретичних засад державно-управлінського впливу на процес етнопатристичного моделювання розвитку Української держави в умовах глобалізації. Обґрунтовано, що чинна вітчизняна етнопатристична модель взаємодії титульного етносу і національних меншин має демократичний характер, гетерогенний зміст якої несе в собі елементи

моделей «перехрещеної сітки», «кланової демократії», що характеризує її як перехідну етнопатристичну модель. Встановлено, що українське законодавство спрямоване на гармонізацію взаємовідносин між титульним етносом і національними меншинами, а тому просте копіювання досвіду та законодавства країн ЄС не є прийнятним шляхом для вироблення державної етнополітики в Україні. Чинна українська етнопатристична модель взаємодії титульного етносу та національних меншин має порубіжний характер, а її гармонійне функціонування потребує органічного поєднання принципу екзоетнічності та особливої уваги щодо захисту національних інтересів саме з етнополітичної точки зору. Визначено головні напрями становлення в Україні етнопатристичної моделі загальносуспільної демократії. Державно-управлінське регулювання етнопатристичного моделювання розвитку Української держави в умовах глобалізації в напрямку «конструювання» моделі загальносуспільної демократії передбачає зміни в українському законодавстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Глотов Б. Європейський досвід врахування регіонального фактора в державній політиці / Б. Глотов, Л. Калитюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Вип.2(2), 2009. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 284 – 294.
2. Глотов Б. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: український контекст / Б. Глотов, Л. Калитюк // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2012. – Вип. 4 (15). – С. 6 – 14.
3. Гантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон; пер. с англ. А. Башкирова. – М. : АСТ; Транзиткнига, 2004. – 635 с.
4. Калитюк Л. Концептуальні засади етнопатристичних моделей державотворення / Л. Калитюк // Публічне адміністрування: теорія і практика: електрон. зб. наук. праць [Електронний ресурс]. – 2009. – Вип. 2(2). – Режим доступу: www.dridu.dp.ua/zbirnik/index.html.
5. Калитюк Л. О. Державна стратегія формування української національної ідентичності: теоретико-методологічний аспект / Л. О. Калитюк // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.-Вип.4 (30), 2007. - Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. - С. 75 – 83.
6. Картунов О. Жодний тип суспільства не має імунітету від етнічних домагань / О. Картунов, В. Кремень, О. Маруховська // Віче. - 1998. - № 6. - С 3 – 14.
7. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него от 9 декабря 1948 года [ратифицирована Президиумом Верховного Совета СССР 18 марта 1954 г.]. – Режим доступа : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_155.
8. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_174.
9. Кучеренко О. До соціально-політичної стабілізації через принципи неокорпоратизму / О. Кучеренко // Розбудова держави. - 1997. - № 11. - С. 37 – 43.
10. Лейпхарт А. Сообщественная демократия / А. Лейпхарт // Полис. - 1992. - № 3. - С. 86 – 100.
11. Лейпхарт А. Сообщественное конструирование / А. Лейпхарт // Полис. - 1992. - № 4. - С.135 – 144.

12. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы / А. Лейпхарт // Полис. - 1992. - №1 - 2. - С. 217 - 227.
13. Лісничук О. «Кланова демократія» в Україні: привид чи реальність? / О. Лісничук // Розбудова держави. - 1997. - № 11. - С 43 - 48.
14. Про прийняття поправок до Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : постанова Верховної Ради України від 4 лютого 1994 р. № 3936-ХІІ. - Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3936-12.
15. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин : закон України від 15 травня 2003 р. № 802-IV. - Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=802-15.
16. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. - Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=475%2F97-%E2%F0.
17. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148-VIII. - Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2148-08.
18. Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин : закон України від 9 грудня 1997 р. № 703/97-ВР. - Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=703%2F97-%E2%F0.
19. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок : закон України від 5 червня 2003 р. № 946-IV. - Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=946-15.
20. Столкновение цивилизаций и измерение мирового порядка (отрывки из книги) / С. Хантингтон // Pro et Contra. - 1997. - Т. 2. - № 2. - С. 142 - 143.
21. Rotschild J. Ethnopolitics. A. Conceptual Framework / J. Rotschild. - New-York : Columbia University Press, 1981. - P. 108 - 159.

REFERENCES:

1. Hlotov B. Yevropeyskyi dosvid vrakhuvannia rehionalnoho faktora v derzhavnii politytsi (The European experience of regional factors in consideration of public policy) / B. Hlotov, L. Kalytiuk // *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*: zb. nauk. pr.;. Vyp. 2(2), 2009. - D. : *DRIPA NAPA*, 2009. - P. 284 - 294.
2. Hlotov B. Transformatsiia derzhavnoho suverenitetu v umovakh hlobalizatsii: ukrainskyi kontekst (The transformation of state sovereignty under globalization: Ukrainian context) / B. Hlotov, L. Kalytiuk // *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*: zb. nauk. pr. - D. : *DRIPA NAPA*, 2012. - Vyp. 4 (15). - P. 6 - 14.
3. Gantington S. Kto myi ? : Vyizovy amerikanskoy natsionalnoy identichnosti (Who are we? : Challenges to America's National Identity) / S. Hantington ; per. s angl. A. Bashkistrova. - M. : AST; Tranzitkniga, 2004. - 635 p.
4. Kalytiuk L. Kontseptualni zasady etnonatsionalnykh modelei derzhavotvorennia (Conceptual foundations of ethnic patterns of state-building) / L. Kalytiuk // *Publichne administruvannia: teoriia i praktyka*: elektron. zb. nauk. prats. - 2009. - Vyp. 2(2). - Mode of access : www.dridu.dp.ua/zbirnik/index.html.
5. Kalytiuk L. O.Derzhavna stratehiia formuvannia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti: teoretyko-metodolohichniy aspekt (State Strategy formation of Ukrainian national identity) / L. O. Kalytiuk // *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia* : zb. nauk. pr. Vyp.4 (30), 2007. D. : *DRIPA NAPA*, 2007. P. 75 - 83.
6. Kartunov O. Zhodnyi typ suspilstva ne maie imunitetu vid etnichnykh domahan (No type of society is immune from ethnic harassment) / O. Kartunov, V. Kremen, O. Marukhovska // *Viche*. - 1998. - № 6. - P 3 - 14.
7. Konventsiya o preduprezhdenii prestupleniya genotsida i nakazanii zanego ot 9 dekabrya 1948 goda [ratifitsirovana Prezidiumom Verhovnogo Soveta SSSR 18 marta 1954 g.] (Convention on the Prevention and Punishment of the December 9, 1948 [ratified by the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR March 18, 1954]). - Mode of access : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_155.
8. Konventsiia pro borotbu z dyskryminatsiieiu v haluzi osvity (Convention against Discrimination in Education). - Mode of access : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_174.
9. Kucherenko O. Do sotsiialno-politychnoi stabilizatsii cherez pryntsypy neokorporatyzmu

- (Prior to socio-political stability through principles neokorporatyzm) / O. Kucherenko // *Rozbudova derzhavy*. – 1997. – № 11. – P. 37 – 43.
10. Leipkhart A. Coobshchestvennaia demokratiya (Co-social democracy) / A. Leipkhart // *Polys*. – 1992. – № 3. – S. 86 – 100.
11. Leipkhart A. Coobshchestvennoe konstruyrovanye (Co-social constructing) / A. Leipkhart // *Polys*. – 1992. – № 4. – S. 135 – 144.
12. Leipkhart A. Mnogosostavnyie obschestva i demokraticheskie rezhimy (Multicompound society and democratic regimes) / A. Leipkhart // *Polys*. – 1992. – № 1 – 2. – P. 217 – 227.
13. Lisnychuk O. «Klanova demokratiia» v Ukraini: pryvyd chy realnist? ("Clan democracy" in Ukraine: a ghost or reality?) / O. Lisnychuk // *Rozbudova derzhavy*. – 1997. – № 11. – S. 43 – 48.
14. Pro pryiniattia popravok do Mizhnarodnoi konventsii pro likvidatsiiu vsikh form rasovoi dyskryminatsii : postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 4 liutoho 1994 r. № 3936-XII (About acceptance of amendments to the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine on February 4, 1994 № 3936-XII.). – Mode of access : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3936-12.
15. Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn : zakon Ukrainy vid 15 travnia 2003 r. № 802-IV (On Ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages : Law of Ukraine of 15 May 2003 № 802-IV). – Mode of access : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=802-15.
16. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsii : zakon Ukrainy vid 17 lypnia 1997 r. № 475/97-VR (On ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and protocol number 2, 4, 7 and 11 of the Convention: the law of Ukraine on July 17, 1997 № 475/97-VR.). – Mode of access : www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=475%2F97-%E2%F0.
17. Pro ratyfikatsiiu Mizhnarodnohopaktu pro ekonomichni, sotsialni i kulturniprava ta Mizhnarodnoho paktu pro hromadianski i politychni prava : ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 19 zhovtnia 1973 roku (On ratification of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR on October 19, 1973 № 2148-VIII). – Mode of access : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2148-08.
18. Pro ratyfikatsiiu Ramkovoi konventsii Rady Yevropy pro zakhyst natsionalnykh menshyn : zakon Ukrainy vid 9 hrudnia 1997 r. № 703/97-VR. № 2148-VIII (On Ratification of the Framework Convention for the Protection of National Minorities: the law of Ukraine on December 9, 1997 № 703/97-VR). – Mode of access : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2148-08.
19. Pro ratyfikatsiiu Fakultativnoho protokolu do Konventsii pro likvidatsiiu usikh form dyskryminatsii shchodo zhink : zakon Ukrainy vid 5 chervnia 2003 r. № 946-IV (On ratification of the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Law of Ukraine on June 5, 2003 № 946-IV). – Mode of access : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=946-15.
20. Stolknovenie tsivilizatsiy i izmerenie mirovogo poriadka (otryivki iz knigi) (The Clash of Civilizations and the measurement of world order (excerpts from the book) / S. Hantington // *Pro et Contra*. – 1997. – V. 2. – № 2. – P. 142 – 143.
21. Rotschild J. Ethnopolitics. A. Conceptual Framework / J. Rotschild. – New-York : Columbia University Press, 1981. – P. 108 – 159.

Калитюк Лілія Олександрівна – начальник відділу методичного забезпечення соціальної роботи Дніпропетровського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
E-mail: acad@vidr.dp.ua

Kalytiuk Liliia Oleksandrivna – head of department of social work methodical provision of Dnipropetrovsk regional centre of social services for family, children and youth
Dnipropetrovsk regional institute of public administration of National academy for public administration under the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044
E-mail: acad@vidr.dp.ua